

A KRÚDY-VITA

Mátrai László a *Magyarok* januári számában *Krúdy realiz-musa* címen tanulmányt írt, mely tele van kitűnő megállapításokkal. „Krúdynam gyakran sikerül... egyesíteni a realitás maximumát az irrealitás maximumával”, írja Mátrai igen helyesen, s ebből a dialektikus ellentétpárból jogosan vezeti le Krúdy metaforáit. Valóban itt gyökerezik Krúdy legnagyobb erőssége, mellyel egy mellékmondatba tudja sűríteni a savanyú tüdő köl-tészetét a csillagos éggel, egy fájó bütyköt az évezredes vajákos-sággal... S ha indokolásában nem is, de végső értelmében alapvetően igaz Mátrai azon következtetése, hogy „a boldogság (pon-tosabban: annak keresése) Krúdy világának egyik alapproblé-mája.”

Ámde vannak Mátrainak olyan ítéletei, melyek kiegészítésre szorulnak. Tanulmányának központi kérdése az, hogy miért maradt adós Krúdy „a magyar regény koronájával”, jóllehet minden képessége megvolt, „ami az író részéről a realista regény megalkotásához szükségeltetik.” Tény, hogy Krúdy nem írta meg *Az eltűnt idő nyomában* magyar mását, de még a *Buddenbrook*-ot sem. Mátrai szerint ennek oka az, hogy Krúdy nem rendelkezett a szervesen összefonódó társadalmi lét építőköveivel: „Krúdy hősei nem is igen élnek társadalomban, hanem közvetlenül a világegyetemmel – ... érintkeznek.” Ez is igaz, de az igazságnak csak a fele.

Krúdy, mint minden élő ember, korának társadalmában élt, az aktuális, élő jelenben. Hiába mondja Mátrai, hogy „a művészet... a kultúremler kísérlete arra, hogy helyreállítsa az egyre lazuló kapcsolatot saját múltjával”. Ez nem áll, és akkor sem meggyőző, ha – mint Mátrai írja – esztétikai, sőt „agyanatómiai” közhely. A múlt az idő számára csak annyira eleven, amennyire a jelennek korrespondál, annak igenlése vagy tagadása. A regénybeli múlt idő a jelennek egy izgalmas változata; lehet példa, biztatás, azonosság, vigasz és emigráció. De nem töltheti ki az író tudatát. Krúdyét sem.

Mátrai lényegében azt állítja, hogy Krúdyban nem élt eleven életet korának társadalma. Én azt állítom, hogy élt. Mátrai szerint a „természet és az ember pőrén állnak egymással szemben (tudniillik Krúdynál), a társadalom minden közvetítése nélkül”. Szerintem ez nem Krúdyra, hanem Krúdy korára áll, melyben a társadalom az ember és a természet közé állt, ellenséges, idegen testként. Ezért nem írta meg a nagy realista regényt.

Krúdy „kora” Világosnál kezdődik és Trianonnal végződik. E kor tragikus magva Magyarország kettéválása, nem pedig a dzsenti züllése; ez csak másodrendű tünet. A mag, mondom, az a jelenség, hogy a magyar – és nemcsak a magyar! – szegény-parasztság feje fölött új vérszerződést köt a sváb polgárság, az arisztokrata földbirtok, a zsidó kereskedelmi tőke és a dzsenti bürokrácia. A tömegek hangtalan nyomora fölött egyeznek meg előbb hatvanhétben s utóbb tizennégyben; minden hatalom a keveseké, minden türelem a tömegeké. A kettő teljesen elszakad egymástól.

Krúdynak nem volt köze a bankigazgatóhoz, de a zsellérhez sem. A két osztály egyikében sem gyökerezett, hontalan lett saját hazájában, mint korának csaknem minden írója és költője.

S mert sem a várvédők között, sem a felkelő seregben nem volt helye: nem látta a harc lényegét, a győzelem lehetőségét sem. Krúdy fellázadt kora úttalan valósága ellen, s hátat fordított a jelen időnek. Kereste az ember, a társadalom és a természet hármas harmóniáját, mint Mátrai mondja: a boldogságot. Nem találta meg. Ez a boldogság még csak csírájában volt meg, szabad szemmel nem látható módon. Nem Krúdy a hibás, ha nem találta, hanem a kor.

Mátrai azt állítja, hogy Krúdy az elmúlás írója: „akit bármely művének első két oldalán nem érint meg fizikai valóságában az elmúlás lehetete”, az hagyjon föl az irodalommal... Azt hiszem, hogy ez nem teljesen igaz. Krúdy világa, melyet kora helyett hazájának választott, mesterséges világ. Egy álmodott világ szükségképpen imbolygó, játékos, szomorkás – de ettől még nem a halál világa. Úgy gondolom, Krúdyé sem az.

Krúdy egyes hősei valóban szívükben hordják a halált. Krúdy Kálmán, Alvinczy Eduárd vagy Szindbád – a három Krúdy-korszak három típusa – valóban Don Quijote-i jellemek; úgy élnek, ahogy az akác másodszor virágzik, halálra ítéltten és gyümölcstelenül. De Krúdynak nemcsak ilyen hősei vannak. Regényeiben és novelláiban hálósipkás iparosok, csicsás színművésznők, furfangos kocsisok számlálatlan hada nyüzsög, él, szaporodik, panaszkodik az emésztésére, tapossa a káposztát, és nyalja a sör habját – de nem mutat semmi kedvet a meghalásra. A két Magyarország kísért az író álmában; a keveseké, mely a halál felé megy, és a pirospozsgás susztereké, a bőfögő esernyőkészítőké és a fodormentapálinkát lehelő fuvarosoké.

Ez a két Magyarország nem volt e világról való. Érzi ezt Mátrai is, mondván, hogy „48 után már Jókai sem él benne a magyar realitásban”. 48 után, az író számára, aki hazája sorsának gondo-

zója, magyar realitás csakugyan nem volt. Krúdy számára sem. Az álmodott Magyarország, Krúdy írói hazája, egy édes álomból született. Nevezetesen abból, hogy a magyar szabadságharc győzelmes volt, mint a franciáké. Világosnál Windischgrätz letette a fegyvert, és Paskievics véres fővel menekült... Híznak a pesti polgárok, akár a lyoniak vagy a párizsiak, s az úri közönség már csak eleven kísértetként jár a turfra vagy a podolini vadászatokra. Alvinczy Eduárd, hatlovas hintóján, mintha a Faubourg St. Germainból hajtatna a túlvilágra; sárga arcszínével, ritkás szakállával s a zsebében mind csöndesebben csörgő aranyaival.

Én Krúdyval mindig ezt a tündértáncot járom. Számomra ez a vágyálom nem babona, sem morbid dekadencia, hanem reális és nagyon fájdalmas valóság. Itt ismét találkozom Mátraival, a végső eredményét úgy idézem, akár a magam ítélete lenne: Krúdy „művei a realizmusnak sosem látott remekei”. E megállapításban egyet értünk; csak a tény okaiban és tanulságaiban nem. De ez a pár megjegyzés mit sem változtat Krúdy Gyula nagyságán.

1948